

Jog

történeti szemle

2018
3–4. szám

BUDAPEST · DEBRECEN · GYŐR · MISKOLC · PÉCS · SZEGED

A TARTALOMBÓL

Program és cselekvés
dr. Charmant Oszkár életművében

A lókupeczek joga

A magánjog fejlődése Horvátországban
1848–1945

A közérdekű per a kartelljogban

A gyámok megtérítési igényének eszközei
többes gyámság esetén a római jogban

Vezetői felelősség a XIX. század végi
– XX. század eleji magyar és román
társasági jogban

A női munka szabályozásának
főbb csomópontjai a XIX. századi
Egyesült Királyságban,
kitekintéssel Magyarországra

Gondolatok a magyarok eredetéről
és államiságunk kezdeteiről

A nemzetiszocialista Németország
bírái büntetőjogi felelősségre
vonásának elmaradása

Szladits Károly tanúvallomása
a népbiztosok perében (1920)

Charmant Oszkár

TARTALOM

TANULMÁNYOK

ROKOLYA Gábor – Program és cselekvés dr. Charmant Oszkár életművében	1
SZABÓ Béla – A lókupeczek joga. Szavatossági kérdések a XVII. század európai jogtudományában	9
és gyakorlatában egy nevezetes esetgyűjtemény kapcsán	
KRESIĆ Mirela – A magánjog fejlődése Horvátországban 1848–1945	30
VARGA Norbert – A közérdekű per a kartelljogban	37
ÚJVÁRI Emese – A gyámok megtérítési igényének eszközei többes gyámság esetén a római jogban, különös tekintettel a fizető gyámtársat megillető utilis actio jellegére	45
MŰHELY	
PÁL Előd – Vezetői felelősség a XIX. század végi – XX. század eleji magyar és román társasági jogban	56
SZABÓ Péter Zsigmond – A női munka szabályozásának főbb csomópontjai a XIX. századi Egyesült Királyságban, kitekintéssel Magyarországra	68
DISPUTA	
KÉPES György – Gondolatok a magyarok eredetéről és államiságunk kezdeteiről	76
STÁL József – A nemzetiszocialista Németország bírái büntetőjogi felelősségre vonásának elmaradása	81
FORRÁS	
„Most már nincs magánjog, nincs közjog, szüntessék be az előadásokat”. Szladits Károly tanúvallomása a népbiztosok perében (1920) – TAKÁCS Péter	97
Adventi ajándék – karácsonyi kitüntetés. A Magyar Köztársasági Érdemrend és Érdemérem kitüntetettjei 1947-ben – FÖGLEIN Gizella	104
KÖNYVEKRŐL	
DOMANICZKY Endre – Fráter György új életrajza. Oborni Teréz könyvéről	105
STIPTA István – Nélkülözhetetlen segédkönyv a jogtörténeti jelenkor kutatásához. Soltész István könyvéről	106
SZALAYNÉ SÁNDOR Erzsébet – Erdély jogtörténete	108
SZEMLE	
Az eleven jog fájáról. Könyvbemutató az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Alkotmányjogi	110
Tanszékén – BOJNÁR Katinka	
Egy doktori védés margójára. Farkas Ádám: Az állam fegyveres védelmének alapvonalai és a kiegészítést követő polgári evolúciója – KELEMEN Roland	111
Egy Bolyai-kutatás kezdete: a kartelljog történeti vizsgálata – VARGA Norbert	113
IN MEMORIAM	
Szádeczky-Kardoss Irma – VARGA Csaba	114
BIBLIOGRÁFIA	
Szádeczky-Kardoss Irma irodalmi munkássága – VARGA Csaba	116
HÍREK	119
E SZÁMUNK SZERZŐI	124

A címlapon: Charmant Oszkár közjegyző (Buda, 1861. február 27. – Innsbruck, 1925. május 29.)

Jog

történeti szemle

Nemzetközi szerkesztőbizottság:

Dr. Wilhelm Brauner (Bécs), Dr. Izsák Lajos (a szerkesztőbizottság elnöke), Dr. Peeter Järvelaid (Tallinn), Dr. Günter Jerouschek (Jéna),
Dr. Srđan Šarkić (Újvidék), Dr. Kurt Seemann (Bázel), Dr. Erik Štenpien (Kassa), Dr. Martin Löhnig (Regensburg)

Szerkesztőség: Dr. Barna Attila, Dr. Béli Gábor, Dr. Homoki-Nagy Mária, Dr. Koncz Ibolya, Dr. Máthé Gábor,
Dr. Mezey Barna, Dr. Révész T. Mihály, Dr. Stipta István, Dr. Szabó Béla

Főszerkesztő: Dr. Mezey Barna
Szerkesztő: Bódiné dr. Beliznai Kinga

A szerkesztőség címe: 1053 Budapest, Egyetem tér 1–3., II. em. 211. Tel./fax: 411-6518

ISSN 0237-7284

Kiadja a Debreceni Egyetem Jogtörténeti Tanszéke, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszéke,
a Károli Gáspár Református Egyetem Jogtörténeti-Jogelméleti Intézete, a Miskolci Egyetem Jogtörténeti Tanszéke,
a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Állam- és Közigazgatástörténeti Tanszéke, a Pécsi Tudományegyetem Jogtörténeti Tanszéke,
a Széchenyi István Egyetem Jogtörténeti Tanszéke, a Szegedi Tudományegyetem Magyar Jogtörténeti Tanszéke

Felelős kiadó: Dr. Mezey Barna
Kiadói munkálatok: Gondolat Kiadó

A kartelljog történeti szempontú vizsgálata a tárgya a *Bolyai János Kutatási Ösztöndíjnak* (BO/00198/18/9) és az azt kiegészítő és egyben disszemináló *Új Nemzeti Kiválósági Program Bolyai+ Felsőoktatási Fiatal Oktatói, Kutatói programnak*,¹ amelynek keretében a 2018/2019. tanév első félévében került sor a következő kutatási és tudományos eredményeket ismertető és népszerűsítő szakmai tevékenységekre.

A kutatás témája a kartelljog történetének vizsgálata a XX. század első felében nemzetközi kitekintéssel. Ekkor fogadták el a gazdasági versenyt szabályozó megállapodásokról szóló 1931. évi XX. törvénycikket, ami a kartellek létrejöttét és működését rendezte. Az első világháborút követő gazdasági és társadalmi változások a jogfejlődésre is hatással voltak, amelynek következtében az állami beavatkozás és szerepvállalás egyre jelentősebb lett a magánjogban is, különösen a tisztességes verseny és a fogyasztók érdekeinek védelme miatt. A kartellek szempontjából ez indokoltan mutatkozott, ami alapvetően a kartellfelügyeleti szervek létrehozásában és szabályozásában nyilvánult meg. A kutatás jelenlegi fázisában sor került a primer és szekunder források összegyűjtésének megkezdésére és elemzésére. Egy jogtörténeti kutatás igazi mélységét az adja, ha feltárjuk és elemezzük a fennmaradt releváns levéltári forrásokat a jogalkotás és a joggyakorlat vonatkozásában.

A Szegedi Jogtörténeti Iskola hagyományaihoz ragaszkodva ez jelentette az elsődleges célt és a kutatás kiindulási alapját. A felügyeleti szervek, a Kartellbíróóság és a Kartellbizottság anyagait kutatva szembesülni kellett az a nehézséggel, hogy a levéltári anyagok jelentős része az 1956. évi bombatalálatot követő tűzvészben megsemmisült a MNL Országos Levéltárában. A Kartellbizottság jegyzőkönyveinek egy töredékét azonban sikerült felkutatni.

A kutatási módszertan ismertetésére a Magyar Jogtörténeti Tanszék által szervezett tehetséggondozás keretében került sor 2018. október 1-jén, ahol egy konkrét jogeset elemzésén keresztül mutattam be a levéltári forrásfeldolgozást, és azt, hogy a kutató mit tud megállapítani a fennmaradt ítéletek alapján. A Budapest Főváros Levéltárában található meg a Mész- és Műhabarcs Árusító Rt. és Wittman Ferenc kereskedő ügye 1933-ból (P. 56341/1933/3), ami alapján a módszertani elemzésre sor került. A budapesti kir. törvényszék ítélete alapján pontosan rekonstruálni lehetett az alaki jogi szabályok gyakorlati érvényesülését a felek között létrejött gazdasági versenyt szabályozó megállapodáson keresztül.

A tehetséggondozás keretében a hallgatók megismerkedhettek a kartelljog korabeli hazai és nemzetközi szakirodalmával is. A szakirodalmi források elemzése jelentette a kutatás másik alapkövét, hiszen a korabeli jogászság jelentős mértékben kivette részét az ún. „kartelltörvény” bírálatából. Már az országgyűlési vita során felmerültek a szabályozással kapcsolatos jogi aggályok, különös tekintettel a kartellszerződés bemutatásának kötelezettsége, a felügyeleti szervek jogkörére és a közérdekű per bevezetésére. Ez pedig szoros összefüggésben állt azzal a központi és egyben alapvető kérdéssel, hogy mit is kell szabályoz-

Egy Bolyai kutatás kezdete: a kartelljog történeti vizsgálata

ni: a kartellközjogot vagy a kartellmagánjogot. A törvény rendelkezései alapvetően közjogi jellegűek, amelynek következtében a kartellmagánjog rendelkezéseit a magánjog általános szabályai és alapelvei határozták meg. A szekunder szakirodalomban nemcsak a törvény pozitivistá jellegű leírásával találkozhatunk, hanem számos szerző (például Dobrovics Károly, Baumgarten Nándor, Meszlényi Artur, Harasztosi Király Ferenc, Ranschburg Nándor) bemutatja a téma dogmatikai hátterét és annak gazdaságtörténeti összefüggéseit is.

A Kartellbíróóság működését a döntvények elemzésén keresztül lehet megvizsgálni, amely tevékenység jelentős mértékben elősegítette a kartelljog egységesítését. A közérdekű per szabályainak elméleti és gyakorlati hátterét publikáció formájában ismertetni szeretném. A *Határtalan állam- és jogtudomány* című ÜNKP-konferencián pedig a *Szemelvények a Kartellbíróóság gyakorlatából* címmel előadást tartottam 2018. december 14-én. Az előadás keretében külön figyelmet fordítottam a közérdekű per bevezetésének hátterében meghúzódó gazdasági és jogi érdekek bemutatására, a Kartellbíróóság szerepére és eljárására, továbbá a hatalmi ágak elválasztásának lehetséges fenyegetettségére, ami a miniszternek a kartellekkel szemben indított peres eljárása kapcsán jelentkezett, veszélyeztetve a bírói függetlenség garanciális elvét. A döntvényeken keresztül nyomon követhető a Kartellbíróóság eljárása, mindemellett anyagi jogi problémák kapcsán olyan kérdések is felmerültek, mint a szerződés érvényessége vagy a kartell fogalmának meghatározása. A kartellközjog szabályozásának gyakorlatát a 2019 tavaszán szervezett újabb ÜNKP-konferencián ismertetem.

A *Kutatók Éjszakáján* (2018. szeptember 28.) a Magyar Jogtörténeti Tanszék előadás-sorozatát szervezett *Jogtörténeti kutatások tegnap és ma* címmel, ahol előadásomban (*Az első világháború hatása a gazdaságra és a jogra*) igyekeztem bemutatni a világháború, a gazdaság és a jog összefüggéseit, a társadalomban végbemenő változásokat, amelyek hatást gyakoroltak a kartellek szabályozására. A gazdasági válság következményeként kialakuló társadalmi feszültség (például élelmiszer- és nyersanyaghiány, munkanélküliség, áruhiány, adósságok) leginkább a közszükségleti cikkek árának drasztikus emelkedésében mutatkozott meg. Az állam szükségesnek tartotta, hogy a kartellek szerveződését jogi keretek között „kordában” tartsa és szabályozza.

A kutatási téma kodifikációs előzményeinek bemutatása is szükséges a kartelljog kifejlődésének megértéséhez. Ennek első lépése volt az árdrágító visszaélések szabályozása az 1920. évi XV. törvénycikkben. Ezt követte a

kartelltvörvény előfutára, a tisztességtelen versenycselekmények szabályozása az 1923. évi V. törvénycikkben. A kodifikációs folyamat lezárásaként született meg a kartelltvörvény 1931-ben egy olyan korszakban, amikor már Európa számos országa (például Németország) szabályozta a kartelleket.

A magyar kartelljog kodifikációjának történetét ismerttettem a West University of Timișoara által szervezett nemzetközi konferencián 2018. november 2-án. Előadásomban (*The Codification of the Cartel Procedure Law in 1931*) a magyar kartelljog szabályozásának gazdasági és társadalmi hátterére hívtam fel a figyelmet. Legújabb kutatási eredményeimet a kartelljog szabályozásának elméleti hátterével kapcsolatban (*Theoretical Background of the Hungarian Cartel Law*) a Comenius Egyetem nemzetközi konferenciáján ismerttettem Pozsonyban.

A kutatás fontos disszeminációs szegmensét jelenti, hogy a hallgatók számára is bemutatásra kerüljön a választott kutatási terület. A kartelljog története című fakul-

tatív tárgy ezt a célt szolgálja, hiszen az érdeklődő hallgatók megismerhetik a kartelljog szabályozásának hazai és nemzetközi előzményeit, és a jogesetek elemzésén keresztül vizsgálhatják a kartelltvörvény gyakorlati megvalósulását.

A kartelljog történetének alapvetően levéltári forrásokon alapuló feldolgozása lehetővé teszi, hogy a kutató bepillantást nyerjen a tényleges gyakorlatba, és így átfogó képet kaphasson a kartellek működéséről, amit a korabeli társadalmi és gazdasági körülmények jelentősen befolyásoltak.

Varga Norbert

Jegyzet

- ¹ „Az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-18-4 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült”

IN MEMORIAM

Szádeczky-Kardoss Irma

Dr. Szádeczky-Kardoss Irma (Budapest, 1938. október 10.–Budapest, 2018. július 29.) nemesi származású, vármegyei vezető tisztségekből ismert felvidéki birtokos családból származott.¹ A budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetemen 1958 és 1963 között végezte jogi tanulmányait, majd a bírói-ügyészi szakvizsgát tett 1967-ben. Egyetemi tanulmányait követően a Pesti Központi Kerületi Bíróságon volt fogalmazó, majd 1967 és 1984 között polgári ügyszakban kinevezett bíró. A XVII. kerületi bíróságról hívták főmunkatársnak, majd csoportvezetőnek az Igazságügyi Minisztériumba, 1992-ben pedig az Állami Számvevőszék jogi főosztályára. 1993-tól a Művelődési és Közoktatási Minisztérium miniszteri kabinetjében (Mádl Ferenc miniszter közvetlen munkatársaként) főtanácsadó, majd 1995-től – miután nyugdíjazását kérte – ügyvéd.

Bírói működésének utolsó évétől kezdett jogot oktatni, először civilisztikai tételes tárgyakat, majd egyre inkább a jogtörténeti búvárlások felé fordult. Így 1984-től 1995-ig meghívott előadó az ELTE Polgári eljárásjogi tanszékén, az 1990 és 1993 közötti időszakban egyszersmind az ELTE Jogi Továbbképző Intézetének is meghívott előadója, valamint jogi szakvizsga-előkészítő tanfolyamoknak a vezetője. A közmédia *Jogi esetek* műsorának közreműködője.

A jogtörténet felé fordulva 1995-től az ELTE Magyar állam- és jogtörténeti tanszékének külső előadója, 2000-től az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának tiszteletbeli tanáraként, és 1997-ben a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen is elkezdett oktatni. Jogtudományi búvárlásában 1967 és 1984 között a jogi szaknyelv alakulását vizsgálta, azt követően pedig egy Országos Jogi Információs Rendszer létrehozatala elgondolásának keretében egy Magyar Jogi Szaknyelvi Tezaurusz megszerkesztését vezette kezdeményezőként. Időközben jogszabálygyűjteményeket szerkesztett, részt vett az ELTE Polgári eljárásjogi munkaközösség munkájában, 1990 és 1994 között pedig tárca megbízatásokkal kodifikációs szaknyelvi szakértőként tevékenykedett. Az átalakuláskor az országgyűlés nemzetbiztonsági bizottsága jelölte átvilágító bírőként az egyes fontos tisztségeket betöltő személyek ellenőrzését végző bizottságba.²

1977-től rendszeresen díjazták beküldött pályaműveit a Magyar Jogász Szövetség tudományos pályázatain. Báthory-kutatásával 1994-ben nyert kandidátusi fokozatot. 1997-ben a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület dísztagjává fogadják, ahol az annak keretében működő tudományos tanácsnak is a tagja lett. Kinevezett tagként közreműködött a 2016. évi Benyovszky Nemzeti Emlékbizottság munkájában.

* * *

Szádeczky-Kardoss Irmáról mint aktív bírónő szerzőről természetesen tudtam: jognyelvi írásait a maguk idején olvastam, sőt jogtörténetből kiinduló kutatásait úgyszintén átfutottam. Utóbbiakat eleinte historikus raritás- vagy kuriózumfeldolgozásnak véltem, amik ugyanakkor eget ostromlóknak tűntek, hiszen lenyűgöző volt az akkoriban (és jogtudományi kutatásban azóta sem feltétle-